

An Analytical Bibliography of *Muntakhab al-Athar fi al-Imam al-Thani Ashar*

Mohammad Hadi Mansouri¹

Received: 18/01/2023

Accepted: 21/02/2023

Abstract

The book *Muntakhab al-Athar fi al-Imam al-Thani Ashar* authored by Ayatollah Lotfollah Safi, which contains Mahdavi topics, is known as one of the important sources of Mahdavi narratives due to its characteristics. The present study via a descriptive-analytical method tries to explain the author's style, why and method of authoring and analyzing the systematic style of the book, and its characteristics. The findings suggest that the author, by carefully selecting the narratives and examining their meaning, categorized them in a new way, and collected the narratives of each topic by mentioning the document from the previous sources, and then through paying attention to the spiritual frequency, he proved that the Mahdavi narratives are rooted in authentic narrative sources and they are close to the era of The Fourteen Infallibles. Therefore, this book has a theological-historical orientation. The most important features of *Muntakhab al-Athar* are fluent writing, order and innovative style, abundance of narrations, comprehensiveness, the author's extensive examination, considering spiritual frequency, attention to the principle of unity and proximity of religions, avoidance of repetition, jurisprudential selection of narratives

---

1 . Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Studies, University of Islamic Studies, Qom, Iran. mansouri@maaref.ac.ir.

---

* Mansouri, M. H. (1400 AP). An Analytical Bibliography of *Muntakhab al-Athar fi al-Imam al-Thani Ashar*. *Journal of Mahdavi Society*, 3(5), pp. 176-206. DOI: 10.22081/JM.2023.65741.1060.

---

and paying attention to the verses of Mahdiism which lead this book to be introduced to the scientific community as a distinguished work compared to other Mahdavi works.

Keywords

Muntakhab al-Athar, numbering of Hadiths, Jurisprudential selection of narratives, Ayatollah Safi, Mahdiism Works.

کتاب‌شناسی تحلیلی «منتخب الأثر فی الامام الثانی عشر»^۱

محمدهادی منصورى

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۸

چکیده

کتاب **مُتَّخَبُ الْأَثَرِ فِي الْأَمَامِ الثَّانِي عَشَرَ** نوشته آیت‌الله لطف‌الله صافی که مشتمل بر مباحث مهدوی است، به سبب ویژگی‌هایش، به‌عنوان یکی از منابع مهم روایات مهدوی شناخته می‌شود. پژوهش پیش رو با روش توصیفی - تحلیلی تلاش دارد ضمن تبیین شیوه مؤلف، چرایی و روش تألیف و تحلیل سبک نظام‌مند اثر، ویژگی‌های آن را تبیین نماید. یافته‌ها حاکی است مؤلف با انتخاب دقیق روایات و بررسی دلالتشان از لحاظ موضوعی آنها را به شیوه‌ای نو دسته‌بندی کرده و روایات هر موضوع را با ذکر سند از مصادر متقدم گردآوری و با اهتمام به تواتر معنوی، اثبات نموده روایات مهدوی ریشه در مصادر معتبر روایی و نزدیک به عصر معصومان دارند؛ از این رو این کتاب، گرایش کلامی - تاریخی دارد. مهم‌ترین ویژگی‌های **منتخب الأثر**، قلم روان، نظم و شیوه مبتکرانه، فراوانی روایات، جامعیت، تتبع گسترده مؤلف، اهتمام به تواتر معنوی، توجه به اصل وحدت و تقریب مذاهب، پرهیز از تکرار، گزینش فقیهانه روایات و توجه به آیات مهدویت است که موجب شده این اثر نسبت به دیگر تراث مهدویتی به‌عنوان اثری ممتاز به جامعه علمی معرفی شود.

کلیدواژه‌ها

منتخب الأثر، شماره‌گذاری احادیث، گزینش فقیهانه روایات، آیت‌الله صافی رحمته‌الله علیه، تراث مهدویت.

مقدمه

یکی از نام‌آورترین علمایی که عمر خود را وقف تبیین و تبلیغ معارف امامت به‌ویژه مهدویت کرد، مرحوم آیت‌الله صافی گلپایگانی است. کتاب *مُنْتَخَبُ الْأَثَرِ فِي الْأَمَامِ الثَّانِي عَشَرَ* دانشنامه‌ای روایی به زبان عربی با موضوع امام عصر است. اهتمام به جمع‌آوری روایات همواره یکی از دغدغه‌های علما و بزرگان دین اسلام در طول زمان بوده است. این کتاب از مهم‌ترین و جامع‌ترین کتاب‌های جهان تشیع در حوزه احادیث مهدویت است؛ از این جهت شناخت آن بر مهدوی‌پژوهان لازم است. از منظر آقابزرگ تهرانی در الذریعه، کتاب *منتخب الاثر* در نیکوترین اسلوب و زیباترین ترتیب نوشته شده است: «رتبه علی عشرة فصول، کل فصل علی أبواب کل باب علی أحادیث فی المهدی کلها نقلا عن - کتب العامة و بعض الخاصة مثل المحجة للسید هاشم البحرانی، بأحسن أسلوب و ترتیب» (تهرانی، ۱۴۰۸ق، ج ۲۲، ص ۳۶۷). شهید مطهری مطالعه این اثر را به همگان توصیه می‌کند (ر.ک: مطهری، بی‌تا، ج ۱۸، ص ۱۶۹). نویسنده این اثر، در کتاب *فخر دوران* اشاره می‌کند که کتاب را به پیشنهاد آیت‌الله بروجردی نوشته است (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۴، ص ۹۶). *منتخب الاثر* در سه جلد و یازده فصل تألیف شده است. اسلوب خلاقانه این موسوعه توجه مخاطبان را به سوی خود جلب کرده است. کتاب *منتخب الاثر* اولین کتابی است که با اسلوبی ابتکاری روایات مهدویت را ثبت و ضبط کرده است.

۱. پیشینه

معرفی و تحلیل کمی و کیفی کتاب‌های علمی و تخصصی، همواره مورد توجه پژوهشگران بوده و سبب آشنایی بیشتر و دستیابی سریع و مؤثر به منابع شده است. پژوهش‌های متعددی در قالب مقالات و سایت‌ها^۲ به معرفی اجمالی کتاب *مُنْتَخَبُ الْأَثَرِ*

۲. *منتخب الاثر* <https://fa.wikishia.net/view/>، *منتخب الاثر* <https://fa.wikifeqh.ir/>

فی الامام الثانی عشرَ پرداخته‌اند. همچنین در مجله گلستان قرآن، شماره ۳۳، مقاله‌ای با عنوان «منتخب الاثر، اثری ماندگار درباره حضرت مهدی (عج)» در آبان ۱۳۷۹، به قلم خود مؤلف درباره این اثر چاپ شده است. مقاله‌ای نیز با عنوان «پیش‌فرض‌ها و مبانی اعتبارسنجی روایات مهدوی در کتاب شریف منتخب الاثر» نوشته فاطمه دانشی و احمد کریمی در مجله تحقیقات علوم قرآن و حدیث، شماره ۵۰، شهریور سال ۱۴۰۰ ش چاپ شده است؛ در عین حال ویژگی‌های این کتاب و روش مؤلف در پژوهشی تحلیلی و بررسی نشده است؛ بنابراین پژوهش پیش رو تلاش دارد ضمن معرفی مؤلف و مترجم، ویژگی‌ها و امتیازات کتاب منتخب الاثر را توصیف و تحلیل کند.

۱-۱. پیشینه چاپ نسخه‌های کتاب

این کتاب به زبان عربی با تلاش‌های نویسنده در خردادماه ۱۳۳۳ به پایان رسیده و در همان سال به کوشش «مطبعه الحیدری» در تهران چاپ شده است. پس از آن مرکز نشر مکتبه الصدر در تهران و مراکز نشر دیگر از جمله آستان مقدس حضرت معصومه سال ۱۳۷۷، مرکز نشر آثار آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی در سال ۱۳۸۰ و ۱۳۸۸، انتشارات دارالمرتضی و مؤسسه الوفاء و انتشارات کتاب جمکران این اثر را منتشر کردند. در ابتدا کتاب دارای یک جلد بوده است. پس از آن مؤلف باب اول را به یک جلد می‌رساند و با بازنگری جلد دوم و سوم را نیز تکمیل می‌کند و بحث‌های روایی درباره موضوعات مربوط به امام دوازدهم را به آخر کتاب سوم با عنوان «ملحقات» اضافه می‌کند. متن عربی و سه‌جلدی این کتاب در نرم‌افزارهای نور «سیره معصومان»، «کتابخانه مهدویت» و «مجموعه آثار آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی» موجود است. همچنین پی‌دی‌اف آن از کتابخانه قائمیه قابل دانلود است. این کتاب در سال ۱۳۹۳ ش با سرپرستی «محسن احمدی» به فارسی ترجمه و در انتشارات منیر در شش جلد منتشر شد. افزون بر این، منتخب الاثر به زبان‌های

مختلف از جمله اردو^۱ و انگلیسی^۲ هم ترجمه شده است. ترجمه و تلخیص فارسی آن نیز به کوشش لطیف راشدی و سعید راشدی در انتشارات کتاب جمکران منتشر شده است.

۲. آشنایی با مؤلف

مؤلف کتاب، آیت‌الله لطف‌الله صافی گلپایگانی مرجعی آگاه به زمان، فقیه و حدیث‌شناس بود که حدود هفتاد سال پیش بدون در دسترس داشتن منابع و مصادر با تحمل سختی بسیار این کتاب را گردآوری کرد. مدتی در گلپایگان، قم و نجف حضور داشت. سیدمحمدتقی خوانساری، سیدمحمد حجّت کوه‌کمره‌ای و محمدکاظم شیرازی برخی از استادان او بودند؛ اما استادی که بیش از همه اثر سازنده‌ای در وجود علمی‌اش داشت و صافی مدت هفده سال از ایشان بهره برد، آیت‌الله العظمی بروجردی بود (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۵ش، صص ۲۳-۲۴). کتاب منتخب الاثر به پیشنهاد آیت‌الله بروجردی نوشته شد (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۴، ص ۹۶).

۳. انگیزه و هدف مؤلف

مؤلف در مقدمه جلد اول پس از حمد و ثنای الهی و اشاره به اینکه احادیث شریف معصومان دربردارنده همه نیازهای انسان است، یک بررسی تاریخی از سرگذشت جامعه مسلمانان ارائه می‌دهد:

۱. منع از نگارش سنت پیامبر پس از رسول خدا و در پی آن رواج اسرائیلیات؛
۲. تعارض سیاست‌های حاکم بر جامعه توسط مجریان این سیاست‌ها با قوانین اسلام؛
۳. ظهور مکاتب فلاسفه و فلسفه یونانی در جامعه و اختلافات زیاد مکتب توحیدی و مکاتب فلسفه؛

۱. کتاب با عنوان جمال منتظر و ترجمه نثاراحمد زین‌پوری، در انتشارات «امام‌المنتظر» در سال ۱۳۸۳ش در تهران چاپ شده است.

۲. کتاب به قلم شیب رضوی ترجمه و به همت انتشارات نبأ تهران، در سال ۱۳۸۲ش چاپ شده است.

۴. تقدیر از علمای علم حدیث و مفسران و متخصصان علوم دینی در حفظ کردن مکتب اسلام؛

۵. دوران معاصر و گرفتاری مسلمانان در فلسفه‌های ضد دین غربی یا الحادی شرقی و روشنفکرانی که به تأویل اصول اسلامی بر اصول مادی و حتی مارکسیستی الحادی روی آوردند (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۱، صص ۱۱۵).

با توجه به مواردی که مؤلف ذکر کرده، مهم‌ترین انگیزه و هدف وی از تألیف منتخب الاثر تمییز مکتب اسلام واقعی با اسلام ساختگی و جلوگیری از انحرافات است، به‌خصوص ادعاهایی که درباره مهدویت صورت می‌گیرد. در واقع جلوگیری از به‌وجود آمدن شبهات و پاسخ به افرادی است که در زمان غیبت امام عصر ادعای مهدویت و امامت کرده‌اند؛ همچنین کسانی که تحت تأثیر چنین افرادی قرار می‌گیرند. با مطالعه این کتاب به‌روشنی می‌توان ویژگی‌های امام مهدی را شناخت و مورد فریب و اغوای مدعیان دروغین قرار نگرفت. نویسنده در مقدمه جلد دوم به‌طور مستقیم به این مطلب اشاره می‌کند: آنچه موجب شد ما این کتاب را به خوانندگان گرامی تقدیم کنیم، نشان‌دادن ادعای پوچ مدعیان مهدویت و امامت در دوران غیبت به‌ویژه در قرون اخیر است و این حرکت به دست استعمارگرانی صورت گرفته که برای تفرقه‌افکنی میان مسلمانان در برخی از کشورها بعضی افراد پست و ریاست‌طلب و سطح پایین را تحریک نموده تا ادعای مهدویت کنند؛ درحالی که ویژگی‌ها و نشانه‌های مصلح جهانی آن‌قدر دقیق و متنوع است که امکان تحقق آن جز در یک شخص معین امکان ندارد (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۱۳). نقدهای مؤلف بر کتاب الأخبار الدخيلة که در پایان جلد سوم مطرح شده است نیز مؤید این مطلب است؛ بنابراین مطالعه کتاب، فرد را با عقاید مهدویت به‌طور کامل آشنا می‌کند و مؤلف را به هدف خویش از نوشتن کتاب که حل شبهات است، می‌رساند؛ چنان که مترجم در مقدمه این کتاب می‌نویسد: «اگر کسی با انصاف و به دور از لجاجت و تعصب کور آن را مطالعه کند، هیچ تردیدی در مسئله امام زمان برایش باقی نمی‌ماند و به وجود شریف حضرت مهدی با تمام ویژگی‌ها و خصوصیاتش که پیامبر خدا برای آن حضرت ترسیم فرموده است، یقین خواهد نمود و هرگز در این مسئله که روایات آن

فوق حد تواتر است، به اشتباه و کجروی نخواهد افتاد» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۳ش، ج ۱، مقدمه).

۴. آشنایی با ترجمه فارسی کتاب

این کتاب را گروهی به سرپرستی محسن احمدی و ویراستاری محسن استادولی ترجمه کرده‌اند و در سال ۱۳۹۳ش به چاپ رسیده است.

۵. رابطه کتاب با سایر کتاب‌های نویسنده

مؤلف در زمینه‌های فقه، اصول، مباحث تربیتی و مهدویت دارای ۸۳ عنوان کتاب است؛ البته ایشان به‌عنوان مرجع مهدوی شناخته شده و بیش از بیست کتاب به زبان فارسی در عرصه مهدویت تألیف کرده است. از جمله این کتاب‌ها می‌توان این موارد را نام برد: پیام‌های مهدوی، نوید امن و امان، به سوی دولت کریمه، پاسخ ده پرسش، پیرامون معرفت امام، گفتمان مهدویت، فروغ ولایت در دعای ندبه، ولایت تکوینی و ولایت تشریحی، نظام امامت و رهبری، انتظار عامل مقاومت، عقیده نجات‌بخش، وابستگی جهان به امام زمان، اصالت مهدویت، معرفت حجت خدا، باورداشت مهدویت.

۶. عبارات کلیدی و نقشه مفهومی کتاب

از منظر مؤلف مهم‌ترین بحث، احادیث متواتری است که بر تعداد خلفا و کسانی که عهده‌دار امت‌اند، تصریح دارد؛ چرا که صدور این احادیث از پیامبر اکرم صرفاً گزارشی از آینده نبوده، بلکه مسئله‌ای دینی است که شناخت و اعتقاد به آن لازم و ضروری است (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۱، ص ۱۲)؛ پس به دلیل بزرگداشت مسئله خلافت و جایگاه رفیع ولایت و امامت جلد یکم را به این امر اختصاص داده است؛ بنابراین مؤلف روایاتی را با این موضوع در باب یکم ذکر کرده (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۱، صص ۱۷-۱۰۰) و در باب دوم نیز روایاتی در تفسیر آن احادیث ضمیمه نموده است (صافی گلپایگانی،

۱۴۲۲ق، ج ۱، صص ۱۰۱-۲۵۴). در نهایت پس از ذکر ۳۰۹ روایت، در ملحقات باب دوم به دو سؤال کیستی خلفای دوازده‌گانه و تعیین کسانی که این احادیث بر ایشان منطبق است، مواردی را تبیین کرده است (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۱، صص ۲۵۵-۳۰۲). پس از آن نویسنده در جلد دوم و سوم ذکر احادیث، سیری تاریخی پیش می‌گیرد. این سیر تاریخی به خواننده کمک می‌کند تا با مؤلف همراه شود و ارتباط عمیقی با کتاب برقرار نماید. مؤلف در باب سوم احادیثی را ذکر می‌کند که به «نام‌ها، اوصاف، ویژگی‌ها، شمایل و بشارت به آمدن حضرت» اشاره دارد^۱ (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، صص ۱۹-۳۶۶). در باب چهارم به احادیث ولادت و چگونگی ولادت و تاریخ آن و حالات مادر بزرگوار آن حضرت و معجزات آن حضرت و کسانی که در زمان حیات پدر بزرگوارشان ایشان را زیارت کرده‌اند، اشاره شده (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، صص ۳۶۷-۴۳۶) و در باب پنجم، روایاتی در حالات و معجزات حضرت در غیبت صغری آمده است (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، صص ۴۳۷-۵۲۲). در باب ششم، روایات دال بر حالات و معجزات حضرت در غیبت کبری (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، صص ۵۲۳-۵۶۳) و در باب هفتم علائم ظهور آن حضرت و حوادث پیش از ظهور و هنگام ظهور آمده است (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، صص ۵-۱۳۰). در باب هشتم به حوادث پس از خروج آن حضرت (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، صص ۱۳۱-۱۷۴) و در باب نهم به حالات اصحاب و یاران حضرت اشاره شده است (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، صص ۱۷۵-۱۸۱). در باب دهم درباره مدت حکومت بعد از ظهور و کیفیت زندگی ایشان میان مردم احادیثی بیان شده (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، صص ۱۸۳-۱۹۵) و در باب آخر احادیثی در نکوهش منکران حضرت و فضیلت انتظار فرج و برخی از وظایف شیعیان نسبت به ایشان ذکر شده است (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، صص ۱۹۷-۲۵۹).

۱. شایان ذکر است علاوه بر ۴۷۵ روایتی که آیت‌الله صافی در این قسمت آورده، به ۴۷۶۹ مورد از فرازهای دیگر روایات آدرس داده است.

شماره باب	موضوع	تعداد روایات بدون تکرار	تعداد آدرس داده شده (تکراری)
اول و دوم	تعداد امامان معصوم (دوازده گانه بودن)	۳۰۹	۵۲
سوم	روایات دال بر ظهور مهدی □	۴۷۵	۴۷۶۹
چهارم	ولادت حضرت مهدی، برخی حالات مادر بزرگوار آن حضرت، نام او، معجزات در زمان حیات پدر و کسانی که در زمان حیات پدر بزرگوارش او را زیارت کرده‌اند	۳۵	۴۲۱
پنجم	حالات و معجزات حضرت در زمان غیبت صغری پس از وفات پدر بزرگوارش و ذکر کسانی که در غیبت صغری مشرف به مقام سفارت حضرتش شدند و نیز کسانی که در آن دوران توفیق زیارتش را یافتند	۶۰	۲۴
ششم	حالات و معجزات حضرت در غیبت کبری و ذکر برخی از کسانی که به زیارت او مشرف شده‌اند	۱۹	۹
باب هفتم	علائم ظهور و حوادث پیش از ظهور و هنگام ظهور	۲۲۰	۱۵۰
باب هشتم	حوادث پس از خروج حضرت	۶۸	۲۶۲
باب نهم	حالات اصحاب و یاران آن حضرت	۸	۱۹
باب دهم	مدت حکومت حضرت پس از ظهور و کیفیت زندگی او میان مردم و آنچه انجام می‌دهد و به آن دعوت می‌کند	۲۰	۲۴
باب یازدهم	نکوهش منکران حضرت و فضیلت انتظار فرج و برخی وظایف شیعیان در برابر آن بزرگوار و مطالب دیگر	۷۳	۷۷

۷. شیوه نگارش

در این کتاب، صافی گلپایگانی، ۱۲۸۷ روایت مهدوی را جمع‌آوری و سپس آنها را دسته‌بندی موضوعی کرده است و به این نتیجه رسیده که یازده موضوع اصلی و ۹۴ موضوع فرعی درباره حضرت مهدی مطرح شده است. افزون بر این، مؤلف بیان می‌کند برخی از احادیث گردآوری شده به دو یا چند موضوع اشاره دارد. با خلاقیتی بدیع روایات را شماره‌گذاری کرده و برای عدم تکرار روایات و تقطیع نکردن آنها، در پایان هر باب شماره‌های بقیه روایاتی را که به آن باب یا فصل مربوط است، ذکر کرده است. بدین ترتیب تعداد روایاتی که به آنها اشاره کرده و به علاوه روایاتی که متن آنها را آورده، چندین برابر روایات اصلی است.^۱ با این سبک نگارش، منتخب الاثر دارای امتیازهای خاصی شده است؛ از جمله خلاصه بودن و پرهیز از تکرار احادیث و ... که در ادامه به برخی از آنها اشاره خواهد شد.

۱-۷. روش شماره‌گذاری احادیث

هر حدیث دو شماره در آغاز خود دارد. شماره اول شماره پیاپی احادیث کتاب و شماره دوم که در میان دو پرانتز قرار دارد شماره فصل است. این روش

۱. مجموع شمارش کل روایات (۱۲۸۷) به علاوه تعداد آدرس‌های ارجاع داده شده به همین روایات به ۷۰۹۴ مورد می‌رسد. مؤلف با توجه به دلالت مطابقی، التزامی یا تفسیر روایات هر باب، به تعدادی از احادیث قبلی و بعدی آورده شده، ارجاع می‌دهد؛ از این رو است که گاهی به شماره یک روایت چندین بار ارجاع داده شده است؛ برای نمونه ذیل باب سوم، فصل دهم پس از ذکر متن روایات مربوط به این فصل که فقط دو روایت است، می‌نویسد: «و یدلّ علیه أيضا الروایات: ۲۴۲ الی ۳۰۸، ۵۵۸ الی ۵۷۱، ۶۰۸، ۶۴۱، ۷۸۶ الی ۸۰۷، ۸۵۹، ۱۲۳۰».

در همین باب، فصل یازدهم نیز پس از ذکر متن ۸ روایت می‌نویسد: «و یدلّ علیه أيضا الروایات: ۲۴۲ الی ۳۰۸، ۵۵۹، ۵۶۸ الی ۵۷۱، ۶۰۸، ۶۴۱، ۷۸۶ الی ۸۰۷، ۸۵۹، ۱۲۳۰» (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۲۰۱).

در همین باب، ذیل فصل دوازدهم پس از آوردن متن چهار روایت می‌نویسد: «و یدلّ علیه أيضا الروایات: ۲۴۲ الی ۳۰۸، ۵۵۸، ۵۶۷ الی ۵۷۱، ۶۰۸، ۶۴۱، ۷۸۶ الی ۸۰۷، ۸۵۹، ۱۱۶۶، ۱۲۳۰» (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۲۰۸). با دقت در این سه نقل قول مشاهده می‌شود روایات ۲۴۲ تا ۳۰۸، ۵۵۹، ۵۵۸، ۶۰۸، ۶۴۱، ۷۸۶ تا ۸۰۷، ۸۵۹ و ۱۲۳۰ در هر سه ارجاع تکرار شده‌اند؛ یعنی این روایات سه بار شمارش شده‌اند. این روش بیانگر تسلط و دقت علمی مؤلف نسبت به جمع روایات کتاب است.

شماره‌گذاری سبب تسهیل در یافتن احادیث ارجاع داده شده در پایان باب‌ها و فصل‌ها است.

۲-۷. روش ارجاع به منابع

مؤلف قبل از بیان روایت فقط نام کتاب را آورده است و بعد سند و متن روایت را درج کرده است. در انتها به آدرس دقیق در پاورقی اشاره شده است.

۸. ویژگی‌ها و امتیازات کتاب

منتخب‌الانثر در اولین دوره کتاب سال ولایت، اثر برگزیده شد و در اولین دوره کتاب سال مهدویت، اثر برتر نام گرفت.^۱ یکی از دلایل اصلی راز ماندگاری و اهمیت این کتاب امتیازات و ویژگی‌های آن است. از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های آن می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱-۸. اسلوب ابتکاری

مهم‌ترین امتیاز این اثر، اسلوب و ساختار ابتکاری آن است. به‌طور معمول هر یک از احادیث، دارای فرازهای مختلفی هستند که به موضوعات مختلفی اشاره می‌کند و دلالت‌های متفاوتی دارند. مؤلف با توجه به این نکته هنگام نقل یک حدیث، تمام بندهای آن را بررسی کرده است؛ سپس دلالتی را که گویاتر و مهم‌تر بوده، تشخیص داده و متن کامل روایت را همراه با منبع و سند در بابتی که رابطه‌ای نزدیک‌تر با محتوای بخش برگزیده داشته، درج کرده است؛ سپس با توجه به دلالت‌های دیگر فرازهای حدیث، در پایان هر بابتی با ارائه شماره حدیث، تذکر می‌دهد که روایات یادشده در فصل‌های دیگر و باب‌های دیگر نیز بر این موضوع دلالت می‌کنند. این اسلوب دارای فواید بسیاری از جمله عدم تقطیع احادیث، عدم تکرار و ... است.

۱. ر.ک: <https://ketabejamkaran.ir>

برای نمونه روایت شماره ۱۲۱۷، در باب یازدهم، با عنوان «علائم ظهور آن حضرت و حوادث پیش از ظهور و هنگام آن» قرار دارد که سومین حدیث از فصل اول با موضوع «درباره کسی که حضرت قائم را انکار و تکذیب کند» آمده است. طبق فرموده پیامبر، قائم از فرزندان او است، نام او نام پیامبر و کنیه او کنیه پیامبر و شکل و شمایل او شکل و شمایل پیامبر و سنت او سنت پیامبر است. مردم را بر دین و شریعت پیامبر برپا می‌دارد و آنان را به سوی کتاب پروردگار بزرگ من دعوت می‌کند. هر که او را اطاعت کند، پیامبر را اطاعت کرده است و هر که او را نافرمانی کند، پیامبر را نافرمانی کرده و هر که او را در زمان غیبتش انکار کند، پیامبر را انکار کرده و هر که او را تکذیب کند، پیامبر را تکذیب کرده و هر که او را تصدیق کند، پیامبر خدا را تصدیق کرده است... در ادامه پیامبر می‌فرماید: «من از کسانی که مرا در امر او تکذیب می‌کنند و گفتارم را در شأن او انکار می‌کنند و امتم را از راه او منحرف می‌کنند، به خدا شکایت می‌کنم و کسانی که ستم کرده‌اند، به زودی می‌دانند که چگونه باز خواهند گشت» (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۲۰۱).

ذیل سه فصل دیگر شماره این روایت (۱۲۱۷) آورده شده است:

اولین مورد، فصل پنجم «فی شمائله» از باب سوم است، از روایاتی که بر ظهور حضرت و اسمائش و اوصاف و خصائص و شمائلش دلالت دارد. مؤلف در ابتدا اشاره می‌کند ۲۹ حدیث بر این مطلب دلالت دارد که ۱۰ متن روایت را می‌آورد و بقیه روایات چون در فصل‌ها و باب‌های دیگر آمده‌اند، فقط به ذکر شماره آنها اکتفا می‌نماید و می‌نویسد: «و يدلّ علیه الأحادیث: ۳۶۰، ۳۶۶، ۳۷۴، ۳۷۸، ۴۱۴، ۴۲۸، ۴۳۱، ۴۸۴، ۵۱۸، ۵۷۷، ۶۹۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۱۱۹۸، ۱۲۱۷، ۱۲۴۶» که روایت ۱۲۱۷ نیز جزئی از این دسته است (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، صص ۱۳۶-۱۴۰).

۲. ذیل روایات فصل چهل و چهارم با عنوان «در شدت عدالت مهدی و گسترش عدل و امنیت در دولت آن حضرت» نیز این روایت آمده است. نویسنده در این فصل به ۱۷ حدیث اشاره کرده، فقط متن کامل سه روایت را آورده و ۱۴ حدیث دیگر چون تکراری هستند، فقط شماره آنها را ذکر نموده است.

۳. مورد سوم، در باب دهم، فصل سوم با عنوان «فیما یدعو إلیه و یعمل به» است. مؤلف در ابتدای بحث اشاره کرده ۸ حدیث بر این مطلب دلالت دارد، سه حدیث آن را به‌طور کامل آورده است و ۵ حدیث دیگر شماره‌های احادیثی است که در فصل‌های قبلی یا بعدی آمده‌اند؛ برای نمونه در روایت دوم از این پنج روایت امام باقر علیه السلام به حفظ کردن اطاعت از حضرت و اطاعت از رسول خدا توصیه کرده‌اند که در روایت ۱۲۱۷ نیز آمده بود.^۱

با توجه به متن روایات و موضوعاتی که بررسی شده، می‌توان دریافت شماره روایات ذکر شده در هر فصل از لحاظ معنایی کاملاً منطبق بر موضوع است و روایت ۱۲۱۷ دارای فزازهایی است که با موضوعات فصل‌هایی که در آن قرار گرفته، کاملاً منطبق است.

۲-۸. استفاده از منابع اصلی و رجوع به نسخه‌های خطی

مؤلف در ابتدای کتاب، نام منابعی از شیعیان و اهل سنت را آورده که با بررسی تاریخی آنها می‌توان دریافت این منابع از مصادر اصلی هستند. نمونه استفاده از این منابع را می‌توان در اثبات ولادت حضرت مهدی از منظر کتب اهل سنت در پاورقی مشاهده کرد. مؤلف با معرفی کتاب‌های تاریخی اهل سنت و نویسندگان آنها از کتاب خود اهل سنت مطالب و روایاتی را ذکر می‌کند که بیانگر ولادت حضرت است، کتاب‌هایی مانند الصواعق هیمی، روضة الأحاب، فصول المهمة فی معرفة أحوال الأئمة ابن صباغ و تاریخ کبیر ابن جوزی و... (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، صص ۳۷۰-۳۹۴).

با توجه به بیانات مؤلف دریافت می‌شود وی در نسخه‌های مختلف کتاب‌ها تتبع کرده و از نسخه‌هایی استفاده کرده که قدیمی‌ترین باشد؛ مثلاً در نسخه چاپی عقد الدرر،

۱. برای نمونه نگارنده پس از ذکر روایت ۱۲۱۳- «۲»- الفتن: حدَّثنا سعید بن عثمان، عن جابر، عن أبي جعفر علیه السلام قال: ثمَّ يظهر المهدي علیه السلام بمكة عند العشاء و معه رایة رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم، و قمیصه، و سیفه، و علامات، و نور، و بیان ... می‌نویسد: «و يدلُّ علیه أيضا الأحادیث: ۴۹۹، ۶۷۷، ۹۰۴، ۱۱۱۵، ۱۲۱۷» (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۱۹۵).

نسخه‌ای را که تاریخ کتابت آن ۹۱۰ است و در کتابخانه برلین به شماره ۲۷۲۳ موجود است، اصل قرار داده است (ر.ک: همان، ج ۲، ص ۹۸).

مؤلف تا جایی که توانسته به نسخه‌های خطی نیز رجوع کرده است؛ برای نمونه حدیث شماره ۱۰۶۳ را از نسخه خطی البرهان که تاریخ کتابت آن ۹۷۹ ق است و در کتابخانه مسجد اعظم نگهداری می‌شود، آورده است. مؤلف این حدیث را به دلیل دخالت نویسنده و اجتهادش در حدیث از نسخه چاپی ذکر نکرده است (ر.ک: همان، ج ۲، ص ۱۰۱).

۳-۸. جلوگیری از آسیب‌های تقطیع

یکی از امتیازها و ویژگی‌های این کتاب، قطع نکردن احادیث و ذکر کامل آنها است. «تقطیع حدیث» به معنای نقل بخشی از حدیث است، چه در الفاظ حدیث، چه در مضمون. این کار به دلیل جداکردن قرینه‌ها، گاهی مانعی برای فهم حدیث است. مؤلف در جلد سوم، تقطیع حدیث را منشأ تعارض روایات می‌داند و بیان می‌کند تقطیع در برخی موارد به دلالت کلام بر مدلول آسیب وارد می‌کند و در برخی موارد به مدلول‌های دیگر؛ یعنی ممکن است تقطیع ضروری به استفاده تقطیع‌کننده از کلام نرساند، اما به استفاده دیگران آسیب برساند یا موجب شود اموری که در صورت عدم تقطیع از کلام استفاده می‌شد، دیگر از کلام تقطیع‌شده استفاده نشود (ر.ک: همان، ج ۳، ص ۲۶۶). از این رو است که مؤلف با ابداع این روش از تقطیع روایات جلوگیری کرده و روایات را به‌طور کامل آورده است.

۴-۸. تتبع گسترده مؤلف

مؤلف به منابع و مصادر بسیاری رجوع داشته است و در کتاب دیدارها و رهنمودها به این مطلب اشاره می‌کند: «در آن زمان من خیلی روی این کتاب زحمت کشیدم. آن وقت کتاب کم بود. اگر در تمام قم می‌گشتید کتاب‌هایی که ممکن بود مصدر کتابی مثل منتخب الاثر شود، به قدر همین کتابخانه‌ای که بنده الآن دارم که خیلی جزئی و مختصر است، کتاب نبود. بعضی کتاب‌ها را با زحمت پیدا می‌کردم. برای

پیدا کردن بعضی کتاب‌ها به تهران می‌رفتم یا جاهای دیگر. در آن زمان وسایل مثل امروز نبود. تاریخ بغداد چهارده جلد است. من تمام آن را دیدم از اول تا آخر، تا چند روایت پیدا کنم. یک صفحه نبود که ندیده باشم یا مسند احمد و کتاب‌های دیگر که در مقدمه نوشته‌ام، تمام اینها را با زحمت دیده‌ام» (صافی گلپایگانی، ۱۳۹۵، ص ۱۴۸)؛ «البته اگر روایتی از کتابی نقل می‌شد، مجدداً آن را از کتاب دیگری نقل نمی‌کردم». در مجموع در جلد اول کتاب از حدود ۶۵ منبع اهل سنت و ۹۵ منبع شیعه استفاده شده است. <https://saafi.com/news/98> پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حضرت آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی). همچنین برای جلد سوم از ۳۹۰ منبع استفاده شده است (صافی گلپایگانی، ج ۱۴۲۲، صص ۴۴۹-۴۷۴). علاوه بر این مؤلف در ذکر روایات نیز به یک کتاب بسنده نکرده و نسخه‌های متعدد کتاب‌های بسیاری را برای یافتن یک روایت جستجو کرده است؛ برای نمونه مؤلف در پاورقی، از اختلاف الفاظ یک روایت در نسخه‌های موجود در نزد علامه مجلسی و الأملی‌ای که نزد محدث عاملی بوده و در اثبات الهداة از آن نقل کرده و نسخه‌های الأملی در چاپ جدید گزارش می‌دهد و دوباره گزارشی از همین روایت در کتاب‌های ینابیع المودة، مناقب خوارزمی، الطرائف و کشف الغمه نقل می‌کند (ر.ک: همان، ج ۲، ص ۱۵۰).

۵-۸. جامعیت

این کتاب از آن جهت که روایات اهل سنت را نیز به آن اضافه کرده، نسبت به برخی کتاب‌های روایی قبلی که فقط احادیث را از منابع شیعه جمع‌آوری کرده‌اند، جامع‌تر است؛ همچنین با توجه به بیان ۹۴ موضوع در زمینه مهدویت می‌توان دریافت در گستره موضوعات و مسائل نیز دارای جامعیت است. این کتاب در مقایسه با بحار الأنوار که به‌عنوان بزرگ‌ترین منبع روایی شیعه مطرح است، ۱۲۸۷ روایت را ذکر کرده، اما بحار الأنوار در جلد ۵۲ و ۵۳ که مربوط به موضوع امام عصر است، حدود ۱۱۲۰ روایت را آورده است.^۱ همچنین با جمع روایات تکراری در موضوعات دیگر، مؤلف به

۱. فقط روایاتی که شماره داشته‌اند، حساب شده‌اند.

۷۰۹۴ روایت اشاره می‌کند؛ از این رو است که آیت‌الله سبحانی در وصف این کتاب می‌نویسد: «مدح و ثنای این کتاب منحصر به علمای شیعه نیست، بلکه جمعی از علمای اهل سنت و برخی از مستشرقان نیز از او تجلیل کردند. از این رو، این کتاب مرجع و منبعی شده است برای همه کسانی که بخواهند درباره حضرت مهدی موعود صلوات‌الله علیه و آله و سلم بنویسند. این توجه به خاطر این است که مؤلف بزرگ همه احادیث و روایات مربوط به امام مهدی علیه السلام را در آن جمع کرده و آن را به بهترین نحو سامان داده و به خوبی نظم بخشیده است» (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۳۹۷، ج ۱، ص ۱۴). علاوه بر این می‌توان این کتاب را هم‌سطح با کتاب جامع احادیث شیعه قرار داد؛ در حالی که کتاب منتخب الاثر فقط به دست یک نفر نوشته شده است؛ اما کتاب جامع احادیث شیعه به سرپرستی آیت‌الله بروجرودی و به کوشش بیست تن از شاگردان ایشان تألیف شده است. این دو کتاب از لحاظ جامعیت در موضوع مشابه یکدیگر هستند. تبویب دقیق احادیث فقهی در جامع احادیث شیعه و تبویب دقیق احادیث مهدوی در کتاب منتخب الاثر یکی از امتیازات این دو کتاب است. البته کتاب جامع احادیث شیعه برخی دیگر از امتیازات منتخب الاثر را نیز دارا است، مانند عدم تقطیع روایات، نقل عین سند و متن حدیث و رجوع به نسخ خطی و دقت در نقل روایات. (ر.ک: تبریزی، ۱۳۸۷ش).

۶-۸. اهتمام به اثبات تواتر معنوی

روش مؤلف و تعداد روایات ذکرشده، خواننده و متخصص رجال را از پیگیری سند روایت بی‌نیاز می‌کند و خواننده می‌تواند به تواتر معنوی روایت پی‌برد؛ برای مثال ۱۴۸ روایت در این کتاب در زمینه اثبات حضور امام مهدی برای برپایی قسط و عدل آورده شده است که این تعدد روایت، تواتر آن را ثابت می‌کند و نیازی به رجوع به سندها ندارد. از منظر مؤلف در ارزش و اعتبار خبر متواتر صحت سند شرط نیست. شهرت مفاد این روایات در میان مسلمانان و اینکه بیشتر راویان از پیشوایان اسلام و بزرگان و علما و استادان فن حدیث‌اند، موجب قطع به مضمون آنها است. همچنین ضعف سند برخی از این احادیث به دیگر احادیثی که در حد اعلای صحت سند و

متانت و استحکام متن قرار دارند، ضرر نمی‌زند؛ چراکه لازمه آن بی‌اعتنایی به همه احادیث صحیح و عدم پذیرش آنها به دلیل وجود چند خبر ضعیف در آن رابطه است.

۷-۸. گزینش فقیهانه روایات

مؤلف با اینکه قصد نداشته تمام روایات یک موضوع را ذکر کند، در مواردی که سند حدیث ضعیف بوده، با انتخاب روایات دقیق تواتر معنوی روایات آن موضوع را اثبات می‌کند. برخی بیانات مؤلف در پاورقی نیز بیانگر دقت در انتخاب روایات است، از جمله «لا یخفی عليك غرابة صدر حدیث الاستیعاب و اسد الغابة، و قریب منه فی الغرابة ذیل حدیث اسد الغابة بل و شدوذهما، فلا یعتمد علیهما، و الاعتماد علی قوله: "یخرج المهدی من أهل بیتی، أو رجل من أهل بیتی یملاً الأرض عدلاً کما ملئت جوراً" الذی له شواهد کثیرة متواترة؛ پوشیده نیست که در صدر احادیث استیعاب و اسد الغابه و ذیل حدیث اسد الغابه مطلب غریب بلکه نادری آمده که به همین دلیل قابل اعتماد نیست؛ لذا تنها بر آن قسمت از این دو نقل که شواهد فراوان متواتری دارد اعتماد می‌کنیم» (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۸۲). نمونه‌ای دیگر انتخاب روایات در موضوع فتنه دجال است. مؤلف در پاورقی اشاره می‌کند همه این روایات را نیاورده است؛ زیرا از آنجا که متن این روایات عجیب و غریب است و معمولاً سند ضعیفی دارند و به معصوم نمی‌رسند، باید با اخبار صحیح مورد قبول که هیچ نقطه ضعفی در آنها وجود ندارد، مورد سنجش قرار گیرند. البته از نظر مؤلف تواتر اجمالی یا معنوی این روایات را نمی‌توان نادیده گرفت (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۴۹).

۸-۸. توضیح برخی نکات لغوی، ادبی، رجالی، تفسیری، کلامی در پاورقی

سبک کتاب به گونه‌ای است که با توجه به باب‌ها و فصل‌ها روایات پشت سر یکدیگر قرار گرفته‌اند؛ اما مؤلف در پاورقی و مقدمه نیز به نکاتی بسیار مهم اشاره کرده که باعث تکمیل کتاب شده است. در ادامه به برخی از نکات اشاره می‌شود:

۱. بیان نکات تفسیری: ذیل آیه ۳ سوره بقره در پاورقی معنای غیب و

- چگونگی تفسیر آیه به حضرت مهدی علیه السلام تبیین شده است (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۲۱). ذیل آیه ۵۵ سوره نور، در پاورقی نکاتی تفسیری درباره مخاطب بودن همه امت اسلام و عمومیت ارض و جهانی بودن حادثه توسط مؤلف بیان شده است.
۲. تصریح جمعی از بزرگان اهل سنت به مشهور بودن و تواتر اخبار ظهور حضرت و اتفاق و اجتماع دانشمندان بر آن: مؤلف در پاورقی یک به یک به بیان برخی از بزرگان اهل سنت مانند ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه، صبان در اسعاف الراغیین، شبلنجی در نور الابصار، ابن حجر در صواعق، سیداحمد بن سیدزینی دحلان در الفتوحات الاسلامیه و ... در رابطه با اعتراف ایشان درباره تواتر این روایات با آدرس دقیق کتاب اشاره می کند (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۹).
۳. نقد رساله «المهدی و المهدویة» دکتر احمد امین مصری (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۱۳).
۴. مؤلف در پاورقی، ذیل حدیثی که از کتاب صحیح بخاری ذکر کرده، سخن افرادی را که می گویند حدیثی راجع به حضرت مهدی در دو کتاب صحیح بخاری و صحیح مسلم نیامده، نقد می کند (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۶۰).
۵. مؤلف برای فهم روایات به تبیین برخی لغات دشوار حدیث اشاره می کند، مانند واژه «قرع» (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۴۹)، عبارت «أجلی الجبهه أقتی الأنف» (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۵۲)، واژه «جران» (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۹۲)، «ثبج و فیج» (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۸۰)، «یوم الکره» (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۱۲۰).
۶. تبیین فلسفه و فواید و مصالح غیبت (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، صص ۲۶۱-۲۶۶).
۷. معرفی سفیانی، یمانی و نفس زکیه با توجه به روایات (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۸۸).
۸. فلسفه وقوع غیبت صغری (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۴۳۹).
۹. معرفی کتاب «تاریخ الأئمه» یا تاریخ آل الرسول یا تواریخ الأئمه یا الموالمید (ر.ک:

صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۳۹۹، و معرفی کتاب مکیال المکارم و توصیه به مطالعه آن (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، صص ۲۲۸-۲۲۹).

۱۰. نکات رجالی: بررسی حال راوی «محمد بن علی بن شاذان نیشابوری» (ر.ک: صافی

گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۴۸۴) و بررسی حال راوی «محمد بن عباس بن علی بن مروان بن ماهیار» (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۱۳۴).

۱۱. نکاتی دقیق درباره مفهوم انتظار و فضیلت و درجات آن (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، صص ۲۱۷-۲۱۶).

۱۲. تکالیف شیعیان نسبت به امام عصر (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، صص ۲۲۰-۲۱۹).

۱۳. ذکر منزلت ۴ تن از نواب امام زمان در غیبت صغری (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۵۰۶).

۱۴. راهکارهای حل تعارض میان روایات (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۲۶۳):

مؤلف قبل از بیان راهکارها به نکاتی مهم اشاره می‌کند. ابتدا اخبار را به دو دسته اعتقادات و احکام تقسیم می‌کند و درباره حجیت خبر واحد می‌نویسد: «در تکالیف عملی مفاد دلیل حجیت خبر واحد آن است که مکلف در عمل بنا را بر مضمون خبر بگذارد و بر اساس آن عمل کند و این امری تعبدی است که از سوی شارع امکان دارد؛ ولی در باب اعتقادات چنین تعبدی امکان‌پذیر نیست. فرقی هم نمی‌کند که خبر واحد ظنی الصدور یا ظنی الدلاله معارض نداشته باشد و یا معارض داشته باشد و در این صورت خواه تعارض آن را از راه جمع عرفی یا ترجیح به برخی از مرجحات رفع کنیم یا تعارض آن مستقر و غیر قابل علاج باشد» (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۲۶۴). مؤلف پس از آن به این مطلب اشاره کرده که تعارض میان دو خبر مستلزم علم به مخالفت همه مضامین یکی از آن دو خبر با واقع نیست، بلکه تنها در مورد تعارض، تساقط می‌کنند و در غیر مورد تعارض هر دو حجت هستند. سپس منشأ تعارض را در هفت مورد از جمله «عدم دقت برخی راویان حدیث و اختلاف شرایط آنها در هنگام اخذ و فراگیری حدیث از استاد، نقل به مضمون، عدم نقل برخی قرائن الیه و مقابله و...»

برمی‌شمارد (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، صص ۲۶۴-۲۶۷). پس از آن برای حل تعارض روایات می‌نویسد: «در هر موردی تعارض میان دو خبر به شکل تباینی بود، باید بر اساس قواعدی که در باب تعادل و ترجیح ذکر شده، مرجحات سندی و جهتی و دلالی را ملاحظه نمود» (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۲۶۷). در آخر با مثال این مطالب را توضیح می‌دهد.

۹. پیشگیری از تکرار و هم‌پوشی مطالب

از آن‌جا که بسیاری از احادیث به مطالب مختلفی اشاره دارند، کتاب‌های حدیثی آن احادیث را در باب‌های مختلفی ذکر کرده‌اند. همین امر موجب شده است کتاب‌های حدیث شیعه و سنی دچار تکرار یا تقطیع حدیث شوند؛ اما بنابر سبک نگارش مبتکرانه مؤلف که توضیح آن گذشت، از تکرار روایات جلوگیری شده است. مؤلف خود به این مطلب اذعان دارد: «اگر این کتاب را به سبک کتاب‌های قبل از آن می‌نوشتم، شاید ده جلد کتاب می‌شد. سعی کردم در هر باب به روایت‌هایی که در ابواب دیگر آمده است، اشاره کنم و تواتر عناوین روایات را بیان کنم و این کاری ابتکاری بود که سابقه نداشت. چنین کاری خیلی فکر و تأمل می‌خواهد؛ آدم باید تأمل کند و دلالت هر روایتی را ببیند که به چه موضوعی اشاره دارد» (<https://saafi.com/news/98>) پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حضرت آیت‌الله العظمی صافی گلپایگانی).

۱۰. پاسخ به شبهات نوپدید

با توجه به ازدیاد فرقه «بهائیت» در گلپایگان و مدعیان دروغینی مانند «علی محمد باب»، این کتاب به‌طور دقیق منطبق با عصر خویش نوشته شده است. هفته‌نامه افق حوزه از فرزند آیت‌الله صافی چنین نقل می‌کند: «در زمان آیت‌الله بروجردی فعالیت این فرقه خیلی زیاد شد و حکومت پهلوی هم از ایشان پشتیبانی می‌کرد و حتی برخی از آنها وارد دربار شده بودند که مثلاً پزشک مخصوص شاه بهایی بود» (<https://www.hawzahnews.com>). در واقع این کتاب بنابر شبهات موجود در جامعه نوشته شده

است؛ بنابراین مؤلف بنابر ارتباط با موضوع در برخی پاورقی‌ها نیز به بعضی از شبهات مطرح شده پاسخ می‌دهد؛ شبهاتی مانند:

۱. فایده دعا برای تعجیل فرج در حالی که وقت ظهور نزد خدا معلوم است (ر.ک:

صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۲۲۸)؛

۲. درباره چگونگی طول عمر حضرت مهدی (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، صص

۲۷۲-۲۸۲)؛

۳. نسخ شریعت توسط امام زمان (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۳۴۳)؛

۴. تبیین شبهه افسانه سرداب و پاسخ به آن (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۴۵۶)؛

۵. تبیین تشبیه از کتاب سید رضی (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۱۱۲)؛

۶. تبیین وجه شبه در تشبیه امام به خورشید پشت ابر از دیدگاه علامه مجلسی (ر.ک:

صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۲۶۹)؛

۷. بررسی اثبات ولادت و زنده‌بودن حضرت مهدی با استناد به ۶۷ کتب اهل سنت

همراه با ذکر نویسنده و تاریخ کتاب (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۳۷۱).

۱.۱. توجه به اصل وحدت و تقریب مذاهب

مؤلف در این کتاب همان‌گونه که از کتاب‌های شیعیان استفاده کرده، در ذکر احادیث از کتاب‌های اصیل اهل سنت همچون صحیح بخاری، صحیح مسلم، سنن الترمذی، سنن ابن ماجه، سنن ابی داوود و... نیز بهره گرفته است. این در حالی است که کتاب‌های روایی موجود مانند الغیبه نعمانی و کمال الدین و تمام النعمه شیخ صدوق، الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد شیخ مفید فقط به نقل روایات شیعیان پرداخته‌اند. از این جهت کتاب منتخب الأثر گامی فراتر نهاده است. مؤلف در مقدمه به این مطلب اشاره می‌کند. از منظر وی اعتقاد شیعه در عصر غیبت به وجود امام مهدی و ظهور آن حضرت در آخرالزمان، با اتفاق و وحدت کلمه مسلمانان و کنار گذاشتن اختلافاتی که موجب آسیب عزت آنها می‌شود، هیچ منافاتی ندارد؛ چراکه این عقیده خالص از این بشارت‌ها نشئت گرفته و مخالفتی با مبانی اسلام یا با صریح قرآن و سنت قطعی یا ظاهر

آنها ندارد، بلکه عقیده‌ای است که از اعتقاد به صدق و راستگویی پیامبر اسلام یعنی صاحب این بشارت‌ها ناشی شده است؛ بنابراین وی اهل سنت را ملزم می‌داند با این مسئله همان‌طور برخورد کنند که با مسائل دیگری که میان دانشمندانشان درباره آنها اختلاف نظر دارند و در این مسئله هم مانند مسائل دیگر دنبال کشف حقیقت باشند (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۱۶). افزون بر این، بی‌طرفانه بودن مؤلف و ذکر روایات باعث شده است این کتاب مورد توجه علمای اهل سنت قرار گیرد.

۱۲. نظم و دقت در تبویب

کتاب از نظم و شیوه ویژه‌ای برخوردار است. تعداد روایات و شمارش آنها بسیار دقیق است. علاوه بر اینکه همه روایات شماره دارند، روایات هر فصل شماره‌ای جداگانه نیز دارند. شماره‌های ارجاع‌شده، بسیار دقیق‌اند و با اینکه مؤلف در زمانی این کتاب را تألیف کرده که ابزارهای پژوهش در اختیار نداشته، اشتباهی در آنها صورت نگرفته است.

۱۳. دفاع از تراث شیعی در عرصه مهدویت

نویسنده در جلد سوم، کتاب اخبار الدخیله را به جهت جعلی دانستن برخی روایات شیخ صدوق، شیخ طوسی و محدث نوری نقد می‌کند و از پنج کتاب الغیبه، کمال‌الدین، دلائل الامامه، کشف الاستار و جنه‌المأوی دفاع می‌کند. از نظر مؤلف، حمله کردن به کتابهایی چون کمال‌الدین صدوق و الغیبه شیخ طوسی که مؤلفان آنها از پیشوایان فن حدیث و خبرگان به نقاط ضعف و قوت حدیث هستند و ردیف کردن اشکالات فراوان در روایات این کتب فایده‌ای جز افشاندن بذر سوءظن در دل‌های نادانان ندارد و شایسته نویسنده کتاب نیست (ر.ک: صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۳، ص ۳۳۱)؛ بنابراین مؤلف پس از ذکر برخی روایات از این کتاب‌ها، برای دفاع از ایشان یک به یک معیارهای شیخ صدوق و شیخ طوسی را در ذکر حدیث تبیین می‌کند؛ برای نمونه مؤلف اخبار الدخیله دو روایت از کتاب کمال‌الدین شیخ صدوق و یک روایت از الغیبه شیخ طوسی نقل

می‌کند (همان، صص ۳۹۳-۳۷۷) و ده اشکال وارد می‌کند و این احادیث را جعلی می‌داند؛ روایاتی که هر سه آنها درباره ملاقات با امام زمان است. صافی گلپایگانی روایتی با مضمون همین سه روایت از دلائل الامامه نیز ضمیمه این روایات می‌کند. یکی از اشکال‌های صاحب اخبار الدخیله اشکال ضعف سند و عدم وجود خارجی علی بن ابراهیم بن مهزیار است. مؤلف منتخب الأثر چنین پاسخ می‌دهد که ضعف سند دلیل بر جعلی بودن نیست، بلکه در صورت ضعف با دیگر اخبار سنجدیه می‌شود. همچنین نمی‌توان حکم کرد علی بن ابراهیم بن مهزیار وجود خارجی نداشته است. اگر منظور ذکر نشدن نام وی در کتاب‌های رجالی است، در این صورت او مجهول است؛ با این حال ممکن است با استناد به احادیثی که افرادی مثل شیخ صدوق و شیخ طوسی و صاحب دلائل الامامه نقل کرده‌اند، چنین استنتاج کرد که وی مجهول هم نیست، بلکه آنها او را می‌شناختند و بر او اعتماد داشتند و در ادامه در دفاع از شیخ صدوق می‌نویسد: «اگر کسی این احادیث را به سبب ضعف سند و جهالت راوی تضعیف کند، سندی را که به ابراهیم بن مهزیار می‌رسد، نمی‌تواند تضعیف کند؛ زیرا شیخ صدوق آن را از استاد خود (محمد بن موسی بن متوکل) که از اساتیدی است که وی بسیار از او روایت کرده و همواره نام او را با دعای (رضی الله عنه) همراه نموده، نقل می‌کند (ر.ک: همان، صص ۳۹۴-۳۹۵).

۱۴. استفاده از فرازهای مختلف روایات

چنان‌که در نحوه اسلوب ابتکاری مؤلف تبیین شد، مؤلف یک روایت را فقط مختص باب خاصی نمی‌داند؛ چراکه بندهای روایت موضوعات بسیاری را در بر دارد؛ بنابراین یک روایت ممکن است در چند باب ذکر شده باشد؛ البته اشاره شد که متن و سند روایت فقط در موضوع اصلی آمده است و در دیگر باب‌ها و فصل‌ها فقط به شماره روایت اکتفا شده است. در نتیجه مؤلف برای ترک تکرار، چنین چاره‌ای اندیشیده است؛ برای نمونه در باب سوم، فصل ۴۲، روایات دال بر ظهور مهدی و نام‌ها و اوصاف و ویژگی‌ها و شمایل و بشارت به آمدن آن حضرت، روایاتی درباره سیره حضرت مهدی آمده است. روایت شماره ۷۰۰، از رسول خدا است که می‌فرماید: «همانا او

گنج‌ها را بیرون می‌آورد و اموال را تقسیم می‌کند و اسلام استقرار می‌یابد» (همان، ج ۲، ص ۳۲۱) و ذیل فصل ۴۶ با عنوان روایات دال بر جود و بخشش حضرت مهدی، شماره این روایت آمده است. با توجه به موضوع دو فصل، ارتباط دو روایت و علت ذکر شماره روایت ۷۰۰ ذیل فصل ۴۶ روشن می‌شود.

۱۵. معیارمندبودن انتخاب روایت

مؤلف ملاک‌های بسیاری در انتخاب روایت دارد، از جمله موارد ذیل:

۱. وی جز در مواردی اندک احادیثی را انتخاب کرده است که اتصال سندی آن به اهل بیت به‌ویژه پیامبر برسد؛ برای نمونه در باب هفتم، فصل سوم، روایتی از علی بن عبدالله بن عباس ذکر کرده که «مهدی خروج نمی‌کند تا آنکه خورشید معجزه‌وار طلوع کند» و در پاورقی توضیح می‌دهد این روایت مقطوع است و به خودی خود حجیت ندارد؛ به این بیان که چنین مطلبی که عقلی نیست، جز از طریق خبر پیامبر راهی برای آگاهی از آن وجود ندارد. تنها از طریق نقل معتبر از پیامبر برای گوینده آن ثابت شده است، وگرنه هر کس چنین خبری را از او می‌شنید، آن را رد می‌کرد. از منظر مؤلف از این دست اخبار مقطوع در موضوع امام زمان بسیار زیاد در کتاب‌های شیعه و سنی ذکر شده است؛ ولی مؤلف درصدد نقل این گونه اخبار و اعتماد بر آنها نبوده است. از نظر مؤلف به دو صورت می‌توان به این روایات اعتماد کرد: الف) شاهی از احادیث معتبر که سند آنها به معصوم که همسنگ قرآن است، داشته باشد؛ ب) اگر شاهی نداریم بدانیم که گوینده تنها از راه نقل از پیامبر به چنین مطلبی دست یافته و با قرائنی خاص به صحت مضمون آن دست یابیم (ر.ک: همان، ج ۳، ص ۵۱-۵۲).
۲. مؤلف علاوه بر سند، متن روایت را بررسی نیز بررسی کرده و با ضعف سندی روایت را کنار نگذاشته است. در صورت ضعف سند، اگر متن روایت و مضمون آن با روایات صحیح و بدون اشکال دیگر هم‌خوانی داشت باشد، آن را ذکر می‌کند و بدین وسیله تواتر اجمالی یا معنوی روایات را اثبات می‌نماید.

۳. مؤلف در برخی فصل‌ها همه روایات مورد بحث را نیاورده است؛ زیرا از منظر او نیازی نبوده و کتاب با ذکر همان تعداد روایت به هدف خود دست یافته است؛ برای نمونه مؤلف ذیل روایات فتنه دجال به فراوانی روایات در این موضوع اشاره و به آوردن چند مورد اکتفا می‌کند (ر.ک: همان، ج ۳، ص ۴۹).

۴. مؤلف این نکته را گوشزد می‌کند که رد حدیث تنها به دلیل عجیب و غریب بودن متن روایت جایز نیست؛ زیرا در قرآن کریم در باب معجزات پیامبران به‌ویژه پیامبر ما، اموری شگفت‌انگیزتر از آنچه در این روایات آمده، ذکر شده است (ر.ک: همان، ج ۲، ص ۵۰).

۵. دقت مؤلف در انتخاب روایت تا جایی است که اگر نویسنده‌ای اجتهاد خود را در حدیث وارد کرده باشد، مؤلف آن را ذکر نکرده و به منبع اصلی مراجعه کرده است. طبق نظر وی احادیث را باید دقیقاً مطابق با نسخه‌هایی که در دست هست نقل کرد و اگر اشتباهی در نقل حدیث به ذهن رسید، باید آن را در حاشیه ذکر کرد، نه اینکه آن را وارد روایت کرد و اصل حدیث را تحریف کرد (همان، ج ۳، ص ۱۰۱).

۱۶. توجه به آیات مهدویت

مؤلف افزون بر اینکه در فصل‌های مختلف از روایاتی که در آنها آیات مهدویت تبیین شده است، استفاده کرده، در فصل اول از باب سوم، به‌طور اختصاصی به ۲۸ آیه و ۸۳ روایات ذیل آن اشاره کرده است. آیاتی که به ظهور حضرت اشاره دارند، بسیار فراوانند و بر اساس شمارش برخی تا ۱۳۰ آیه نیز می‌رسند؛ اما مؤلف می‌نویسد فقط به نمونه‌هایی از این آیات اشاره خواهد کرد و همه آیات را نمی‌آورد. وی به آیاتی مانند ۳ بقره، ۵ قصص، ۶۱ زخرف، ۳۳ توبه، ۹ صف، ۵۵ نور، ۲۳ زاریات، ۱۴۸ بقره و برخی روایات ذیل آن و گاهی تفسیر آنها در پارقی اشاره می‌کند (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۲ق، ج ۲، ص ۲۰) و در آخر برای مطالعه آیات بیشتر در این زمینه به کتاب المحجة فیما نزل فی القائم المحجة ارجاع می‌دهد.

نتیجه‌گیری

کتاب *مُتَخَبُ الْأَثَرِ فِي الْأَمَامِ الثَّانِي عَشَرَ مِنْبَعِي مَهْم* از مجموعه روایات مهدویت در عصر معاصر است. این کتاب جامع و مهم در حوزه مهدویت، دارای شیوه‌ای مبتکرانه است. مؤلف با توجه به موضوع اصلی روایت، متن آن را در باب خاصی ذکر کرده و با توجه به موضوعات فرعی روایت و ارتباط موضوعی آن روایت با فصل‌های دیگر، شماره آن را در برخی فصل‌ها نیز آورده است. استفاده از این سبک نگارش باعث شده است کتاب دارای امتیازات خاصی نسبت به دیگر کتاب‌های روایی هم‌عصر خویش باشد. جامعیت، تتبع گسترده مؤلف، توجه به تواتر معنوی روایات، پاسخ به شبهات نوپدید، توجه به اصل وحدت و تقریب مذاهب، گزینش فقیهانه روایات، ترک تکرار، خلاصه‌بودن، نظم، دفاع از تراث شیعی و جلوگیری از آسیب‌های انقطاع حدیث امتیازات و ویژگی‌هایی است که کتاب را خاص کرده است.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

۱. تبریزی، محمد. (۱۳۸۷). جامع احادیث شیعه امتیازها و ضعف‌ها و روش استفاده از آن. فصلنامه فقه، ۵۶، صص ۱۳۸-۱۹۵.
۲. تهرانی، آقا بزرگ. (۱۴۰۸ ق). الذریعة إلى تصانیف الشيعة. قم: اسماعیلیان.
۳. دانشی، فاطمه؛ کریمی، احمد. (۱۴۰۰). پیش‌فرض‌ها و مبانی اعتبارسنجی روایات مهدوی در کتاب شریف منتخب الاثر. مجله تحقیقات علوم قرآن و حدیث، ۵۰، صص ۱۵۷-۱۷۹.
۴. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۶۲). وابستگی جهان به امام زمان. تهران: بنیاد بعثت، مؤسسه الامام المهدی علیه السلام.
۵. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۶۵). انتظار عامل مقاومت و حرکت. تهران: بنیاد بعثت، واحد تحقیقات اسلامی.
۶. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۷۷). گفت‌مان مهدویت. قم: مسجد مقدس جمکران.
۷. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۷۹). «منتخب الاثر» اثری ماندگار درباره حضرت مهدی علیه السلام. گلستان قرآن، ۳۳، صص ۴۲-۴۳.
۸. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۸۰). منتخب الاثر فی الامام الثاني عشر (ع)، قم: مکتبه آیت‌الله الصافی گلپایگانی علیه السلام، وحدة النشر العالمية.
۹. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۸۲). منتخب الاثر فی الامام الثاني عشر علیه السلام انگلیسی (مترجم: شیبب رضوی). تهران: نیا.
۱۰. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۸۳). جمال منتظر (ترجمه منتخب الاثر به زبان اردو) (مترجم: نثار احمد زین پوری). تهران: انتشارات امام المنتظر علیه السلام.
۱۱. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۸۸). منتخب الاثر فی الامام الثاني عشر علیه السلام. قم: دفتر تنظیم و نشر آثار آیت‌الله العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی علیه السلام.

۱۲. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۸۹). به سوی دولت کریمه. قم: مسجد مقدس جمکران.
۱۳. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۸۹). عقیده نجات‌بخش (اعتقاد به ظهور منجی). قم: مسجد مقدس جمکران.
۱۴. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۸۹). معرفت حجت خدا (شرح دعای اللهم عرفنی نفسک). قم: مسجد مقدس جمکران.
۱۵. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۰). اصالت مهدویت در اسلام از دیدگاه اهل تسنن. قم: مسجد مقدس جمکران.
۱۶. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۰). پیرامون معرفت امام. قم: مسجد مقدس جمکران.
۱۷. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۰). نوید امن و امان. قم: مسجد مقدس جمکران.
۱۸. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۲). فروغ ولایت در دعای ندبه. قم: دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه.
۱۹. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۲). نظام امامت و رهبری (امامت حضرت بقیة الله و نقش سازنده عقیده به امامت آن حضرت علیه‌السلام). قم: دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه.
۲۰. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۲). ولایت تکوینی و ولایت تشریعی. قم: دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه.
۲۱. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۳). منتخب الاثر (مترجم: محسن احمدی). قم: منیر.
۲۲. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۳). پاسخ ده پرسش پیرامون امامت، خصائص و اوصاف حضرت مهدی. قم: دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه.
۲۳. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۳). پیام‌های مهدوی. قم: دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه.
۲۴. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۴). فخر دوران. قم: دفتر تنظیم و نشر آثار آیت‌الله العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی رحمته‌الله‌علیه.

۲۵. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۵). دیدارها و رهنمودها، سخنان مرجع عالیقدر حضرت آیت‌الله‌العظمی صافی گلپایگانی مدظله‌الشریف در دیدار با طبقات مختلف مردم. قم: دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی.
۲۶. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۳۹۷). لمحات فی الکتاب و الحدیث و المذهب. قم، دفتر تنظیم و نشر آثار حاج شیخ آیت‌الله صافی گلپایگانی رحمته‌الله.
۲۷. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۴۱۷ق). باورداشت مهدویت. قم: انتشارات حضرت معصومه.
۲۸. صافی گلپایگانی، لطف‌الله. (۱۴۲۲ق). منتخب الاثر. قم: دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی حاج شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی رحمته‌الله.
۲۹. طباطبایی بروجردی، حسین. (۱۳۸۰ق). جامع احادیث الشیعه فی احکام الشریعه. تهران: مطبعه المساحة.
۳۰. کورانی، علی. (۱۴۱۱ق). معجم احادیث الإمام المهدي عجته. قم: مؤسسة المعارف الاسلامیة.
۳۱. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی. (۱۴۰۳ق). بحار الأنوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۳۲. مطهری، مرتضی. (بی‌تا). مجموعه آثار. تهران: صدرا.
33. translated by Shabeeb Rizvi, Muntakhab ul-asar/ Luftullah Saafi
GolpayganiTehran: Naba, -1382 = 2003
34. <https://ketabejamkaran.ir>
35. <https://saafi.com/news/98>
36. <https://www.hawzahnews.com>
37. <https://fa.wikifeqh.ir/>
38. <https://fa.wikishia.net/>

References

* The Holy Quran.

1. Daneshi, F., & Karimi, A. (1400 AP). Presuppositions and basics of validating Mahdavi narrations in the book Muntakhab al-Athar. *Quran and Hadith Research Journal*, (50), pp. 179-157. [In Persian]
2. Kurani, A. (1411 AH). *Mujam Ahadith al-Imam al-Mahdi*. Qom: Mu'asisah al-Ma'arif al-Islamiya. [In Arabic]
3. Majlesi, M. B. (1403 AH). *Bihar al-Anwar*. Beirut: Dar Ihya al-Toras al-Arabi. [In Arabic]
4. Motahari, M. (n.d.). *Collection of works*. Tehran: Sadra.
5. Safi Golpayegani L. (1393 AP). *Muntakhab al-Athar* (Ahmadi, M. Trans.). Qom: Munir. [In Persian]
6. Safi Golpayegani, L. (1362 AP). *The dependence of the world on Imam Zaman*. Tehran: Bethat Foundation, Al-Imam Al-Mahdi Institute. [In Persian]
7. Safi Golpayegani, L. (1365 AP). *Waiting for resistance factor and movement*. Tehran: Bethat Foundation, Islamic Research Unit. [In Persian]
8. Safi Golpayegani, L. (1377 AP). *The discourse of Mahdism*. Qom: Jamkaran Holy Mosque. [In Persian]
9. Safi Golpayegani, L. (1379 AP). "Muntakhab al-Athar" is a lasting work about Hazrat Mahdi. *Golestan Qur'an*, (33) pp. 42-43. [In Persian]
10. Safi Golpayegani, L. (1380 AP). *Muntakhab al-Athar fi al-Imam al-Thani al-Ashar*. Qom: Library of Ayatollah Al-Safi Al-Golpaygani, Vahdah al-Nashr al-Alamiya. [In Persian]
11. Safi Golpayegani, L. (1382 AP). *Muntakhab al-Athar fi al-Imam al-Thani al-Ashar, English* (Razavi, Sh, Trans.). Tehran: Naba. [In Persian]
12. Safi Golpayegani, L. (1389 AP). *Salvation belief (belief in the reappearance of a savior)*. Qom: Jamkaran Holy Mosque.
13. Safi Golpayegani, L. (1389 AP). *The knowledge of Hozjat of God*. Qom: Jamkaran Holy Mosque. [In Persian]
14. Safi Golpayegani, L. (1389 AP). *Toward the government of Karimeh*. Qom: Jamkaran Holy Mosque. [In Persian]

15. Safi Golpayegani, L. (1390 AP). *About Imam's knowledge*. Qom: Jamkaran Holy Mosque. [In Persian]
16. Safi Golpayegani, L. (1390 AP). *Promise of safety*. Qom: Jamkaran Holy Mosque. [In Persian]
17. Safi Golpayegani, L. (1390 AP). *The originality of Mahdism in Islam from the point of view of Sunnis*. Qom: Jamkaran Holy Mosque. [In Persian]
18. Safi Golpayegani, L. (1392 AP). *Formative Wilayat and legislative Wilayat*. Qom: Editing and Publishing Office of Ayatollah Haj Sheikh Lotfollah Safi Golpayegani. [In Persian]
19. Safi Golpayegani, L. (1392 AP). *Forough Velayat in Du'a Nodbeh*. Qom: Editing and Publishing Office of Ayatollah Haj Sheikh Lotfollah Safi Golpayegani. [In Persian]
20. Safi Golpayegani, L. (1392 AP). *The system of Imamate and leadership (the Imamate of Imam Mahdi and the role of creating belief in his Imamate)*. Qom: Editing and Publishing Office of Ayatollah Haj Sheikh Lotfollah Safi Golpayegani. [In Persian]
21. Safi Golpayegani, L. (1393 AP). *Answer ten questions about Imamate, characteristics and attributes of Hazrat Mahdi*. Qom: Editing and Publishing Office of Ayatollah Lotfollah Safi Golpayegani. [In Persian]
22. Safi Golpayegani, L. (1393 AP). *Jamal Montazer (translation of the book Muntakhab al-Athar in Urdu)* (Zeinpuri, N. A. Trans.). Tehran: Imam al-Montazar Publications. [In Persian]
23. Safi Golpayegani, L. (1393 AP). *Mahdavi's messages*. Qom: Editing and Publishing Office of Ayatollah Haj Sheikh Lotfollah Safi Golpayegani. [In Persian]
24. Safi Golpayegani, L. (1394 AP). *Fakhr Duran*. Qom: Editing and Publishing Office of Haj Sheikh Lotfollah Safi Golpaigani's Works. [In Persian]
25. Safi Golpayegani, L. (1395 AP). *Meetings and guidelines, the words of the supreme authority, Hazrat Ayatollah Safi Golpayegani, in meeting with different classes of people*. Qom: Editing and Publishing Office of Ayatollah Haj Sheikh Lotfollah Safi Golpayegani. [In Persian]

26. Safi Golpayegani, L. (1397 AP). *Lumhat fi al-Kitab va al-Hadith va al-Madhab*. Qom: Editing and Publishing Office of Ayatollah Safi Golpayegani. [In Persian]
27. Safi Golpayegani, L. (1417 AH). *Belief in Mahdism*. Qom: Hazrat Masoumeh Publications. [In Arabic]
28. Safi Golpayegani, L. (1422 AH). *Muntakhab al-Athar*. Qom: Editing and Publishing Office of Grand Ayatollah Haj Sheikh Lotfollah Safi Golpayegani. [In Persian]
29. Safi Golpayegani, Lotfollah. (1388 AP). *Muntakhab al-Athar fi al-Imam al-Thani al-Ashar*. Qom: Editing and Publishing Office of Ayatollah Lotfollah Safi Golpayegani.
30. Safi Golpayegani, L. (2003). *Muntakhab al-Athar*. (Razavi, Sh, Trans.). Tehran: Naba.
31. Tabatabaei Boroujerdi, H. (1380 AH). *Jame' Ahadith al-Shia fi Ahkam al-Shariah*. Tehran: Matba'ah al-Masahah. [In Arabic]
32. Tabrizi, M. (1387 AP). Comprehensive Shia hadiths, points and weaknesses and how to use it. *Journal of Fiqh*, (56), pp. 195-138. [In Persian]
33. Tehrani, A. (1408 AH). *Al-Dhari'a ila Tasanif Al-Shi'a*. Qom: Esmailian. [In Arabic]
34. <https://fa.wikifeqh.ir/>
35. <https://fa.wikishia.net/>
36. <https://ketabejamkaran.ir>
37. <https://saafi.com/news/98>
38. <https://www.hawzahnews.com>